

Vapaan Venäjän sävelet jakolinjojen uurtajina

Artikkeli tarkastelee marssilaulun *Vapaa Venäjä* leviämistä, esityskonteksteja ja poliittisia merkityksiä 1920-luvulta toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin. Marssi levisi nopeasti Neuvosto-Venäjän, Suomen ja Pohjois-Amerikan välillä ja herätti eri poliittisissa ryhmissä hyvin erilaisia tunteita. Suomessa *Vapaasta Venäjästä* kehittyi yhtäältä kommunistisen työväestön protestin väline ja toisaalta sosiaalidemokraattien ja oikeistolaisten ärtymyksen kohde. Äänilevyjen välityksellä kappale kuitenkin murtautui ulos puhtaasti ideologisista tulkintakehyksistä ja kiinnittyi osaksi uuden suomalaisen populaarimusiikin aaltoa 1920-luvun lopussa. Hahmotan artikkelissa tätä kehitystä analysoimalla aikalaislehdistön kirjoittelua ja muistitietoa. Erittelen *Vapaan Venäjän* poliittisia merkityksiä myös vertaamalla sitä muihin aikakauden työväenlauluihin sekä samaan sävelmään tehtyyn, Neuvostoliitossa levinneeseen *Slaavittaren jäähyväiset* -marssiin.

Sami Suodenjoki

Marssilaulu *Vapaa Venäjä* aiheutti maailmansotien välisessä Suomessa kenties voimakkaampia poliittisia jännitteitä kuin mikään muu musiikkikappale. Se toi näkyviin Venäjän vallankumouksen ja Neuvostoliiton kehityksen suomalaisissa herättämät ristiriitaiset tunteet ja alkoi symboloida vuoden 1918 jälkeistä työväenliikkeen jakautumista. Marssin poliittisia merkityksiä muovasi myös sen leviäminen Venäjän, Suomen ja Pohjois-Amerikan välillä ja siirtyminen uusiin käyttöyhteyksiin. Tutkin artikkelissa näitä kehityskulkuja ja pohdin, millainen rooli kappaleella ja sen esittämisellä eri konteksteissa oli poliittisten yhteisöjen rakentumisessa. Osoitan, että *Vapaalla Venäjällä* oli kokemuksellista merkitystä useille eri

poliittisille ryhmille ja että ne käyttivät kappaletta omilla tavoillaan yhteishengen vahvistamiseen ja viholliskuvien rakentamiseen.

Artikkelin tärkeimmän lähdeaineiston muodostavat Kansalliskirjaston digitoimat sanoma- ja aikakauslehdet 1920- ja 1930-luvulta. Olen etsinyt lehdistä marssia koskevaa kirjoiteltua ”Vapaa Venäjä” ja ”Vapaan Venäjän marssi” -hakusanoilla ja seulonut tuloksista lähempään tarkasteluun useita kymmeniä artikkeleita ja ilmoituksia, jotka käsittelevät musiikkikappaleen leviämistä ja esittämistä. Analysoin erityisesti sitä, millaisin käsittein marssia kuvataan, mihin muihin kappaleisiin sitä verrataan ja millaisiin poliittisiin yhteyksiin marssi yhdistetään näissä teksteissä. Kansalliskirjaston aineistot sisältävät Suomessa ilmestyneiden lehtien ohella myös joitakin amerikansuomalaisia aikakauslehtiä, joiden avulla selvitän marssin leviämistä Pohjois-Amerikassa. Suurin osa amerikansuomalaisista lehdistä on kuitenkin tämän artikkelin ilmestyessä vielä digitoimatta, enkä ole sisällyttänyt aineistooni digitoimattomia lehtiä kuin yhdessä tapauksessa. Tästä syystä Pohjois-Amerikkaa koskeviin päätelmiini liittyy epävarmuutta. En ole myöskään tarkastellut Neuvosto-Karjalan suomenkielisen lehdistön kirjoiteltua; marssin käyttö ja merkitykset Neuvostoliiton suomalaisyhteisöissä tarjoaisivat kuitenkin kiinnostavan kohteen jatkotutkimukselle.

Lehtien ohella lähdeaineistoni sisältää 1960- ja 1970-luvulla nauhoitettuja muistitietohaastatteluja Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta. Nämä haastattelut käsittelevät erityisesti työväenliikettä, yhdistystoimintaa, kansanmusiikkia ja huviperinnettä. Haastattelut ovat syntyneet 1800-luvun lopussa tai 1900-luvun alussa. Lisäksi olen käynyt läpi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosina 2006 ja 2007 teettämän kuluttamista koskevan muistitietokyselyn vastauksia sekä Työväen muistitietotoimikunnan 1960- ja 1970-luvulla kokoamia työväenliikettä koskevia elämäkertamuistelmia ja muistitietohaastatteluita. Näistä aineistoista analysoin, millä tavoin kertojat muistelevat *Vapaan Venäjän* laulamista tai soittamista maailmansotien välisenä aikana ja millaiseen musiikilliseen tai poliittiseen kontekstiin he asettavat marssin muisteluhetkellä.

Musiikin historian tutkimuksessa *Vapaata Venäjää* on käsitelty jonkin verran suomalaisten ja amerikansuomalaisten työväenlaulujen yhteydessä (esim. Saunio 1974; Gronow 1979; Niemelä 2003; Rantanen 2017; Rantanen 2021). Marssin merkitystä suomalaisten työväen tapahtumien ohjelmistossa ja vasemmistolaisen työväenliikkeen mobilisaatioissa ei kuitenkaan ole aiemmin juuri huomioitu. Esimerkistä käy Tauno Saarelan (2008) laaja Suomen kommunistisen liikkeen historioteos, jossa käsitellään myös vasemmistolaisen työväenliikkeen musiikkikulttuuria ja lauluryhmiä 1920-luvulla. Jostain syystä *Vapaata Venäjää* ei kuitenkaan mainita Saarelan teoksessa, vaikka laululla oli tärkeä sija kommunistien yhteisöllisessä toiminnassa, kuten tässä artikkelissa osoitan.

Tutkimukseni kiinnittyy kokemuksen historian tutkimussuuntaukseen. Tämä suuntaus ei lähesty kokemusta niinkään mielen sisäisenä prosessina vaan sosiaalisena, kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä, joka kytkeytyy merkitysjärjestelmiin, valtasuhteisiin ja instituutioihin. Kokemushetkessä ovat aina läsnä yksilön uskomukset, identiteetit ja sosiaaliset asemat sekä niitä muovanneet aiemmat kokemukset ja muistot (Kivimäki, Suodenjoki & Vahtikari 2021, 10–13; Kivimäki 2019, 23). Muistellessaan menneisyyden kokemuksia yksilöt myös antavat niille jatkuvasti uusia merkityksiä ja liittävät niitä uusiin yhteyksiin (Portelli 2006, 53–58).

1900-luvun alkupuolella suomalaisten kokemusten rakentamiseen vaikutti jo merkittävästi massamedia, jonka kanssa ihmiset olivat arjessaan jatkuvasti tekemisissä. Mediaa voi lähestyä kokemusten sulatusuunina, jossa erilaisista taustoista tulevien sisällöntuottajien näkemykset

ja kokemukset asettuvat vuoropuheluun keskenään. Kaikki äänet eivät kuitenkaan pääse mediassa esiin eivätkä median kuluttajat välttämättä niele sen tarjoilemia tulkintamalleja sellaisenaan. Siksi on vaarallista väittää jonkin ilmiön mediakäsittelyn valaisevan suoraan aikalaiskokemusta ilmiöstä. Pikemminkin median voi ajatella rakentavan ja tarjoavan kollektiivisia käsikirjoituksia tai kehyksiä, joihin nojautuen ihmiset voivat antaa merkityksiä omille kokemuksilleen (ks. Kivimäki & Hyvärinen 2022). Maailmansotien välisessä Suomessa nämä kehykset olivat lehdistön puoluesidonnaisuuden takia usein avoimen puoluepoliittisia, mikä näkyy selvästi *Vapaata Venäjää* käsittelevissä teksteissä.

Artikkelin ensimmäisessä osassa tarkastelen *Vapaan Venäjän* syntyhistoriaa ja kytken marssin vallankumousaiheisten laulujen kehykseen. Toisessa osassa tarkennan katseen marssin esityskonteksteihin ja levytyksiin Pohjois-Amerikassa. Kolmanneksi syvennyn lehtitekstien välityksellä *Vapaan Venäjän* leviämiseen työväentapahtumien ohjelmanumerona Suomessa ja sen aiheuttamiin poliittisiin jännitteisiin 1920-luvun jälkipuolella. Neljänneksi käsittelen *Vapaa Venäjä* -levytysten maahantuontia ja levytysten vaikutusta kappaleen tulkintoihin Suomessa. Lopussa pohdin *Vapaan Venäjän* käyttöyhteyksien muutosta 1930-luvulta sotien jälkeiseen aikaan ja vedän yhteen havaintoja marssin merkityksistä eri poliittisille ryhmille.

Kumouslaulun syntyvaiheet

Vapaa Venäjä ei ollut aiheeltaan mitenkään poikkeuksellinen musiikkikappale maailmansotien välisessä Suomessa. Venäjän vallankumous oli lähes kaikkia suomalaisia koskettanut kollektiivinen kokemus, jonka merkityksellistämiseen laulut tarjosivat luontevan välineen. Jo vuoden 1917 aikana Suomessa ilmestyi lukuisia arkkiveisuja, joissa käsiteltiin esimerkiksi kaatuneen keisarivallan edustajien kohtaloa ja kumouksen jälkeistä yhteiskunnallisten olojen vapautumista (Suodenjoki 2019; 2020). Seuraavina vuosina julkaistut kuplettilaulut puolestaan nostivat esiin kumoukselliset venäläissotilaat ja Suomeen saapuneet venäläispakolaiset. Mikko-Olavi Seppälän (2016) mukaan näiden hahmojen käsittely sai lauluissa sekä koomisia että venäläisvihamielisiä sävyjä.

Komiikkaan nojasi myös vuonna 1919 seurantalojen tanssihitiksi kohonnut *Kerenski*, jonka sanat irvailivat Venäjän väliaikaisen hallituksen pääministeri Aleksandr Kerenskin kansallisuuspolitiikalle ja maanpaolle (Suodenjoki 2020, 66). *Kerenski* saavutti sisällissodan jälkeisessä Suomessa suosiota yli luokkarajojen, sillä Venäjän vallankumouksen häviäjän naurunalaistaminen sopi yhtä hyvin punaiselle kuin valkoiselle väestönosalle. Myös *Kerenskin* sanoma Venäjän vallasta irrottautuvasta Suomesta vetosi laajasti suomalaisyleisöihin, eikä sen esittäminen siksi herättänyt suuria poliittisia intohimoja. Joitakin vuosia myöhemmin julkisuuteen nousseen *Vapaan Venäjän* vastaanotto oli tässä suhteessa hyvin erilaista.

Vapaan Venäjän sävelmä perustui venäläiseen sotilasmarssiin *Slaavittaren jäähyväiset* (*Proštšanije slavjanki*), jonka syntyhistoria tunnetaan hyvin. Marssin sävelsi sotilaskapellimestari Vasili Agapkin vuonna 1912, ja ensimmäisen maailmansodan aikana marssi levisi sotilasorkesterien, nuottien ja gramofonilevyjen välityksellä nopeasti ympäri Venäjän keisarikuntaa ja myös sen ulkopuolelle. *Slaavittaren jäähyväisten* sävelmään tehtiin useita sanoituksia eri alueilla ja eri alakulttuurien piirissä. Yksi sanoitusversioista oli Ylioppilaspataljoonan laulu, jota lauloivat valkoisen armeijan vapaaehtoiset Venäjän sisällissodan aikana. Säveltäjä Agapkin itse kuitenkin liittyi vallankumouksen jälkeen puna-armeijaan, ja mitä ilmeisimmin marssia käytettiin myös punaisten riveissä sisällissodan vuosina (Artamonova 2017; Tšertok 2012).

Suomeen *Slaavittaren jäähyväisten* sävelmä levisi viimeistään 1920-luvun alussa. Työväen muistitietokeräykseen osallistuneen, vuonna 1898 syntyneen Väinö Tapanilan mukaan sävelmän tunsivat tuolloin hyvin ainakin helsinkiläiset säveltäjät ja musiikin harrastajat (TMT 179:2953, 14). Marssin suomenkielisen sanoituksen ja *Vapaa Venäjä* -nimen alkuperä on kuitenkin epäselvä. Musiikkitieteilijä Pekka Gronow (1979, 57) arvelee, että suomenkieliset sanat sepitettiin Neuvosto-Venäjälle paenneiden punapakolaisten piirissä Suomen sisällissodan jälkimainingeissa ja että laulu levisi Suomeen kommunistisen puolueen verkostojen välityksellä. Tämän näkemyksen jakaa Tapanila, joka tosin on jo voinut saada vaikutteita Gronowin tulkinnasta.¹

Toisen teorian *Vapaan Venäjän* synnystä on esittänyt musiikintutkija Ilpo Saunio (1974, 271), joka on arvellut marssin sanoja käännökseksi ”sittemmin unohtuneesta bolševikkimarssista”. Arvio perustuu vuonna 1928 painettuun *Punaiseen laulukirjaan*, jossa marssi julkaistiin Venäjän vallankumousta käsittelevien venäläisperäisten laulujen yhteydessä. Laulun luokittelu venäläisperäiseksi saattoi kuitenkin johtua pelkästään sen sävelmästä, eikä suomalaisella sanoituksella välttämättä ollut mitään yhteyttä *Slaavittaren jäähyväisten* sanoitusversioihin. Mahdollista on sekin, että Agapkinin marssia alettiin suomalaisten piirissä nimittää *Vapaan Venäjän marssiksi* jo ennen sen suomenkielisten sanojen sepittämistä. Niin tai näin, nimi liitti marssin suomalaisten mielessä nimenomaan Neuvosto-Venäjään. Tässä suhteessa kappale eriytyi *Slaavittaren jäähyväisistä*, jota ei Neuvostoliitossa samalla tapaa yhdistetty neuvostovaltaan ja joka ei kuulunut siellä virallisiin ohjelmistoihin ennen toista maailmansotaa.

Amerikansuomalaisen työväestön innoittaja

Olivatpa *Vapaan Venäjän* nimi ja sanat lähtöisin mistä tahansa, marssilaulu levisi ilmeisen nopeasti. Jo 1920-luvun alussa se tunnettiin myös Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöissä. Oregonissa Yhdysvaltain länsirannikolla ilmestynyt *Toveri*-lehti mainitsi kappaleen vuonna 1922 kirjoittaessaan neuvosto-Venäjälle lähteneestä amerikansuomalaisten siirtolaisten ryhmästä. Kirjoituksen mukaan ryhmä aloitti matkansa junalla Seattlesta ja kajautti asemalla vaunusta *Vapaan Venäjän* mahtavat sävelet (*Toveri* 17.8.1922). Näin siirtolaiset käyttivät marssia yhteishenkensä nostattamiseen, kun he lähtivät pitkälle matkalleen Etelä-Venäjälle Donin alueelle perustamaan Kylväjä-nimistä kommuunia (Vanhala 2021, 30).

Varhaisin Suomessa julkaistusta lehdestä löytämäni maininta Vapaasta Venäjästä liittyy niin ikään kappaleen käyttöön Pohjois-Amerikassa. *Työväen Urheilulehti* (10.7.1924, 231) kertoi New Yorkissa vietetystä kesäjuhlasta, jonka oli järjestänyt kommunistiseksi tiedetyn Amerikan Työväenpuolueen suomalaisosaston urheiluseura. Jutun mukaan juhlaohjelma alkoi seuran voimistelijoiden yhteismarssilla, jota osaston orkesteri tahditti *Vapaata Venäjää* soittamalla. Kuvauksen perusteella kappale oli juhlayleisölle ennestään tuttu.

Vapaan Venäjän saavuttama suosio amerikansuomalaisen työväen piirissä herätti äänilevyteollisuuden kiinnostuksen. Siirtolaismusiikkia paljon julkaissut monikansallinen Columbia-yhtiö levytti marssin tenori Otto Pyykkösen laulamana versiona New Yorkissa marraskuussa 1924.² On kuitenkin epäselvää, tehtiinkö Pyykkösen version sanoitus nimenomaan levytystä varten vai laulettiinko marssia samoilla sanoilla myös työväenjärjestöissä. Levyversion sanoittajaksi merkittiin amerikansuomalainen työväenkirjailija Emil Rautiainen, jonka kynäilemät sanat julkaistiin Amerikan Suomalaisten Sosialistien Kustannusliikkeiden painattamassa *Työväen Laulukirjassa* vuonna 1925 (Kuva 1; laulukirjasta tarkemmin Ranta-

Työväen Laulukirja

Odotettu ja kaivattu yhdeksäs uusittu ja laajennettu painos on valmistunut Amerikan Suomalaisten Sosialististen Kustannusliikkeiden kustantamana. Kirja on nyt todellinen proletaaristen tunnelmien tulkki monipuolisuutensa vuoksi, siitä on karsittu pois muutamia vähemmän arvoisia lauluja ja tilalle koottu uudempia nykyaikaisia vallankumous tapahtumain pyörteissä syntyneitä ajan henkeä hehkuvia helmiä kuten "VAPAA VENÄJÄ", ja paljon muita uudempia ja parhaita lauluja suomenkielellä, ja koska jokaisen pitäisi osata laulut Internationale, Punalippu ja Proletaarien laulu englanninkielellä, niin on ne otettu teokseen myöskin englanninkielisenä.

Vaikka teos onkin laajempi monipuolisempi ja paremmin valikoitu kuin edelliset painokset, niin hinta on silti sama kuin edellisilläkin painoksilla, nimittäin 35c kpl.

Koska jokainen tietysti tahtoo heti saada tämän laulukirjan, niin tilausta jouduttaakseen voi käyttää seuraavaa tilauskaavaketta.

TYÖMIEHEN KIRJAKAUPPA,
Superior, Wis.

Lähetäkää heti allaolevalla osotteella kpl.
TYÖVÄEN LAULUKIRJAA, joista tilausmaksuna
liitän mukaan \$.....

NIMI.....

OSOTE.....

Kuva 1. Ilmoitus amerikansuomalaisessa Punikki-pilalehdessä 15.11.1925, 9.

nen 2017). Yhdessä Pyykkösen levytyksen kanssa laulukirja levitti Rautiaisen riimittelemän version *Vapaasta Venäjistä* yhä useamman suomalaissiirtolaisen tietoisuuteen.

Pyykkösen levyttämän ja laulukirjaan painetun version sanoissa viitattiin vallankumoukseen kuvaamalla ”vapaata Venäjää”, ”orjajoukko miss’ eloa utta luo”. Sanoja bolševikki, punainen ja kommunismi ei laulussa kuitenkaan käytetty, mikä pehmensi ideologista viestiä. Lisäksi Pyykkösen levyversiosta puuttui kokonaan Rautiaisen sanoituksen toinen, luokkatietoisin säkeistö: ”Ei voima sorron yön kestä eessä joukkotyön, kun nousee raatajat, niin murtuu valheen perustat.” Tämä johtui mahdollisesti levy-yhtiön kaupallisista intresseistä. Kun laulusta karsittiin pois kumouksellisin särmä, se saattoi vedota muihinkin kuin kommunisteiksi identifioituneisiin suomalaissiirtolaisiin.

Levy-yhtiö Columbia mainosti *Vapaa Venäjä* -äänilevyä useiden suomalaissiirtolaisille suunnattujen lehtien ilmoituksissa (esim. *Punikki* 15.4.1927, 10; *Nyky aika* 15.9.1927, 2), ja ainakin Yrjö Sjöblomin (1928, 46) haastattelema yhtiön johtaja kehui levyn menekkiä ”sangen tyydyttäväksi”. Suosiosta kertovat myös kappaleen uudet levytykset. Harmonikkaduo Lager ja Franzen levytti *Vapaan Venäjän* instrumentaaliversiona vuonna 1925, ja kolme vuotta myöhemmin Columbia julkaisi myös Brooklynin Suomalaisen Sosialisti Clubin orkesterin version kappaleesta (Strömmer 2012, 18, 25). Vuonna 1929 kappale ilmestyi vielä tanskalaisorkesterin levyttämänä, ja seuraavana vuonna julkaistiin Victor-levymerkillä Jukka Ahdin eri sanoilla laulama versio marssista (Strömmer 2012, 356).

Amerikansuomalaisissa työväenjärjestöissä *Vapaata Venäjää* esitettiin muun muassa osana näytelmäkappaleita (*Länsi-Savo* 27.12.1928, 4). Marssi tuli tunnetuksi myös Kanadassa, missä sitä suomalaislehtien mukaan soitettiin niin kommunistista puoluetta lähellä olevien järjestöjen tilaisuuksissa kuin Montrealin suomalaisten suosimissa kapakoissa (*Suomen Kuvalehti* 17.10.1931, 1716; *Käkisalmen Sanomat* 31.12.1931, 2). Yleisö ei suinkaan rajautunut kommunisteihin, sillä lehtitietojen mukaan laulu saattoi kaikua myös syndikalistisen *Industrial Workers of the World* -liikkeen eli IWW:n tilaisuuksissa (esim. *Punikki* 15.11.1927, 10). IWW:n suomalaiset olivat tosin painattaneet jo vuonna 1925 oman laulukirjansa *Palkkaorjain lauluja*, joka sisälsi *Vapaan Venäjän* sijaan kaksi samaan sävelmään tehtyä laulua *Orjain marssi* ja *Leimukoon taiston liekki* (laulukirjasta ks. Rantanen 2017). Molemmista lauluista puuttuivat kokonaan viittaukset Venäjään. Tämä saattoi ilmentää IWW-aktivistien ristiriitaista suhdetta Neuvostoliittoon ja halua erottautua amerikkalaisista kommunisteista (ks. Molyneux 2020).

Amerikansuomalaisten kommunistien piirissä *Vapaa Venäjä* ylläpiti myönteistä mielikuvaa vallankumouksen jälkeisestä Venäjistä, kuten Kanadasta Suomeen palannut urheilija Taavi Komonen kuvaili haastattelussa (*Käkisalmen Sanomat* 31.12.1931, 2). Kommunistilehdet kuvailivat Neuvostoliittoa työläisten paratiisiksi jo 1920-luvun alussa, ja propaganda innosti amerikansuomalaisia myös matkustamaan uuteen neuvostovaltioon (Zlobina 2017, 20–21; Sevander 2000, 32). 1930-luvun alussa Pohjois-Amerikan suomalaisseuduilla käynnistyi suoranainen ”Karjalan kuume”, jota edesauttoi Neuvosto-Karjalan teknisen avun komitean kampanjointi Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Kuumeen aikana Neuvosto-Karjalaan muutti arviolta 6 500 amerikansuomalaista. Lähtijöitä työnsi liikkeelle ennen muuta suuri lama, mutta monilla oli myös ideologisia vaikuttimia ja kokemuksia poliittisesta syrjinnästä Pohjois-Amerikassa. Vaikka osa lähtijöistä epäili kommunististen painotuotteiden luomaa kuvaa Neuvostoliiton oloista ja osasi odottaa määränpäässä vaikeuksia, kaikkia yhdisti toive paremmasta tulevaisuudesta (Takala 2021, 18, 50; Golubev & Takala 2014, 27–51).

Työläisten ihannevaltiosta haaveileville amerikansuomalaisille *Vapaan Venäjän* laulamisesta tuli väline vahvistaa keskinäistä yhteenkuuluvuuttaan. Tästä kertovat suomalaislehtien kuvaukset Suomessa pysähtyneistä laivoista, jotka kuljettivat amerikansuomalaisia kommunisteja Leningradiin 1930-luvun alussa. Kuvausten mukaan matkalaiset lauloivat kannella kovaäänisesti *Vapaata Venäjää* laivan saapuessa Suomenlinnan kohdalle tai kun muut matkustajat poistuivat laivasta Helsingin satamassa (*Hufvudstadsbladet* 29.5.1931, 5; *Sosialisti* 28.9.1931, 3). *Vapaan Venäjän* ohella laivoilla kaikui *Kansainvälinen*, jolla amerikansuomalaiset työläiset toivat esiin kuulumistaan kansainväliseen proletariaattiin (Takala 2021, 59). Suomalaislehdistön huomion kiinnitti kuitenkin nimenomaan *Vapaa Venäjä*, ja oikeistolehdet muistelivat vielä myöhemminkin, miten intohimoisesti amerikansuomalaiset kommunistit olivat laulua esittäneet matkatessaan kohti ihannemaataan (esim. *Ajan Sana* 7.6.1932, 1).

Neuvostoliittoon muuttaneiden amerikansuomalaisten joukossa olivat *Vapaan Venäjän* levyttänyt Jukka Ahti ja laulun ”amerikkalaisversion” sanoittanut Emil Rautiainen. Molemmat heistä joutuivat Neuvosto-Karjalassa terrorin pyörteisiin 1930-luvun lopulla ja ainakin Ahti ammuttiin (Ylikangas 2004, 421; Frolov 2011, 166; Spisok repressirovannyh finnov 2012). Muuttajat kohtasivat Neuvostoliitossa muutenkin *Vapaan Venäjän* heijastelemien ihanteiden ja todellisuuden räikeän ristiriidan. Karjalassa vuosina 1937–1938 asuneista amerikansuomalaisista vähintään 739 eli arviolta 15 prosenttia pidätettiin osana Stalinin puhdistuksia ja pidätetyistä valtaosa teloitettiin (Takala 2011, 158–159).

Työväenliikkeen jakautumisen ilmentäjä

Vapaa Venäjä saattoi levitä suomalaisten työväenjärjestöjen ohjelmistoon jo 1920-luvun alkupuolella, mutta julkiseksi puheenaiheeksi marssin käyttö nousi vasta vuosikymmenen puolivälin jälkeen. Ensimmäisenä lehtenä *Vapaan Venäjän marssin* esittämiseen Suomessa viittasi *Hyvinkään Sanomat* (16.3.1926), jonka mukaan marssi sai Hyvinkään työväen mieskuoron laulamana yleisöltä myönteisen vastaanoton. Samana vuonna marssia kuultiin monissa muissakin tilaisuuksissa eri puolilla maata. Työväenlehti *Pohjan Voima* (6.6.1926, 1) uutisoi marssin leviämisestä työväen soitto kuntien ja laulukorojen ohjelmistoihin ja kertoi, että sen *Marseljeesi*akin uljaammat sanat ja sävel olivat syyttäneet kuulijoiden mielet kaikkialla, missä sitä oli esitetty. Useissa tilaisuuksissa kuoron piti laulaa *Vapaa Venäjä* toiseen kertaan haltioituneen yleisön vaatimuksesta (*Työn Ääni* 7.7.1926, 3; *TT* 2.11.1926, 5).

Lehtitiedot marssin saavuttamasta suosiosta havahduttivat nopeasti valkoisen väestönsan, joka kantoi huolta vapaussodan perinnön turmeltumisesta ja bolševismin leviämisestä Suomessa. Sisällissodan vanavedessä myös venäläisvihamielisyys oli saanut maassa entistä vahvemman jalansijan, kuten muun muassa Outi Karemaa (1998) on osoittanut. Tämä heijastui marssin herättämistä reaktioista. Esimerkiksi maalaisliittolaisen *Ilkan* (6.8.1926, 1) kolumnisti paheksui sitä, että Helsingin Mustikkamaalla järjestetyssä työnjuhlassa *Vapaa Venäjä* oli esitetty peräti kahdesti. Kirjoittaja tunnusti, ettei ollut itse marssia kuullut eikä tiennyt millainen se oli, eikä siihen koskaan halunnutkaan tutustua: ”Me mielellämme annamme yksinoikeuden ryssäläisten marssien laulamiseen ja ryssäläisyyden palvomiseen mustikkamaalaisille”.

Kuten *Ilkan* kolumni osoitti, jo pelkkä marssi nimi riitti ärsyttämään valkoisen Suomen edunvalvojia (ks. myös *Sisä-Suomi* 11.6.1926, 3). Ärsytyksen taustalla oli nimen yhteys kaikkien siihen kielteiseen, mitä marssin kuvaama Neuvosto-Venäjä kommentaattoreille edusti. Jotkut arvostelijat painottivat, että marssin nimi sopi huonosti yhteen neuvostovaltion dikta-

toristen ja väkivaltaisten olojen kanssa (HS 23.6.1927, 19). Toisaalta ilmaus ”vapaa Venäjä” saattoi kytkeytyä konservatiivien mielessä myös 1920-luvun Neuvostoliiton uudistuksiin, kuten vapaampaan avioliittolakiin ja abortin vapauttamiseen, jotka muuttivat sukupuolijärjestystä (ks. Katainen 2013, 193–194). Marssi saattoi siis samanaikaisesti symboloida sekä neuvostovaltion epävapautta että sen kielteisinä pidettyjä vapauksia.

Vapaan Venäjän saavuttama suosio työväen tapahtumissa alkoi ärsyttää myös sosiaalidemokraattista lehdistöä. Esimerkiksi *Sosialistin* kolumnisti ”Muste-Maalari” eli Ano Airisto asetti marssin esittämisen toistuvasti vastakkain Neuvostoliitossa kiihtyneen toisinaajattelun tukahduttamisen kanssa (*Sosialisti* 20.1.1928; 28.11.1928; 18.1.1929). Ennen kaikkea sosiaalidemokraatteja kuitenkin ärsyttivät kommunistien pyrkimykset vahvistaa asemaansa suomalaisissa työväenjärjestöissä ja käyttää marssia ”venäjänuskoisen” agitaationsa välineenä. *Kansan Lehden* pakinoitsija ”Varsta” kiteytti ärsytyksensä toteamukseen: ”Työväentalomme ovat tarkoitettu suomalaisen työläisten valistus- ja seurustelukodeiksi eikä ’Vapaan Venäjän’ rääkkymispaikoiksi” (KL 1.6.1929, 7).

Erityisen aktiivisena *Vapaan Venäjän* kriitikkona kunnostautui *Suomen Sosialidemokraatin* pakinoitsija Sasu Punanen. Hän paheksui muun muassa sitä, että kun Brooklynin Suomalaisen Sosialisti Clubin salonkiorkesteri vieraili Helsingissä kesällä 1927, se esitti konserttinsa lopuksi *Vapaan Venäjän marssin* (Kuva 2). Pakinoitsija kehotti konserttien järjestäjiä jättämään *Vapaan Venäjän* ohjelmistoista pois ja korvaamaan sen esimerkiksi Oskar Merikannon *Työväen marssilla*, joka on ”sytyttävä ja sopivampi suomalaisella pohjalla” (SD

**AMERIKKALAINEN BROOKLYNIN S. S. CLUBIN
SALONKIORKESTERI**
(Johtaja Oskar Tofferi)

Avustava taiteilija ERNEST PAANANEN Clevelandin Synfoniaorkesterista

Konsertti

Helsingin Työväentalon Juhlasalissa lauantaina 18 p:nä kello 8 illalla

OHJELMA:

Goldman On the Mall. March Schlegel "The Midnight Dream", Ouverture Massenet Angelus (B.S.S. Clubin orkesteri) Hoydu-Burmeister, Menuetto vanhaan malliin Hurstinen, sov'Voi äiti parka ja raukka' Hauser Unkaril. kansansävelmiä (Taiteilija Ernest Paananen)	Schubert Laulelma Penn Suurise and Yoy Feldman Ei kyytimies kiirettä oo (Laulajatar Aino Ferin-Saari) Raff Cavantina Wieniawsky "Mazurka" Kuula-Furuhjelm "Polskia" (Taiteilija Ernest Paananen) Kostokovsky Vapaa Venäjä (B.S.S. Clubin orkesteri)
--	---

Liput ainoastaan Smk. 5:—.

Järjestää: Suomen Työväen Musiikkiliiton Uudenmaan Piirijärjestö.

Kuva 2. Suomessa vierailut Brooklynin Suomalaisen Sosialisti Clubin orkesteri esitti *Vapaan Venäjän* päätösnäytelmän. TT 18.6.1927, 2.

18.6.1927, 9). Kannanotosta kuului suomalaisten sosiaalidemokraattien yhä kielteisemmäksi muuttuva suhtautuminen Neuvostoliittoon ja halu erottautua kommunisteista (ks. Kannisto 2016, 603–604, 607).

Siinä missä Sasu Punanen asetti *Vapaan Venäjän* vastakkain *Työväen marssin* kanssa, toinen *Suomen Sosiaalidemokraatin* kolumnisti ”Topra-Heikki” otti vertailukohteeksi *Kansainvälisen*. Hänen mukaansa proletariaatti oli perinteisesti ilmaissut yhteenkuuluvuuttaan laulamalla *Kansainvälistä*, ja sen sävelet olivat kaikuneet Suomen sisällissodan jälkeen jopa vankileireillä. Suomalaisten kommunistien äskettäin pitämässä sisällissodan muistojuhlissa ohjelmisto oli kuitenkin venäläistynyt, sillä tapahtumassa kuultiin *Vapaa Venäjä* ja *Budjonnyin ratsuväkimarssi*, joka kertoi Venäjän sisällissodassa taistelleesta Semjon Budjonnyin johtamasta puna-armeijan yksiköstä. ”Topra-Heikin” kuvauksen mukaan molempien näiden marssien aikana yleisö oli noussut ylös kunnioittamaan neuvostotähteä. Sen sijaan *Kansainvälisen* säkeistöjen aikana yleisö oli valahtanut penkeilleen kuuntelemaan ”niitä kuin menneisyyden säveleitä” (*SD* 30.1.1929, 4).

Eri työväenlauluihin kytkeytyneisiin tunteisiin tarttui myös *Kansan Lehden* kolumnisti ”Jäärä”. Hän vitsaili, että sävyisällä tuulella ollessaan työläiset lauloivat mieluiten Amerikan *Työväen marssia*, kun taas suutuessaan he täryttivät *Kansainvälisen*. Välillä kaikui *Marseljeesikin*. ”Venäjänuskoisille velipuolille” ei kuitenkaan kelvannut ”sen paremmin suomalainen ’Työväenmarssi’ kuin ’Kansainvälinenkään’ vaan he veisaavat tosiuskovaisen mii[m]illä ja painolla ’Vapaata Venäjää’ ja ’Punalippua’ tai ’Varsovalaista’”. Kolumnistin mukaan lauluvalinnat osoittivat, että ”nämä venäjänuskoiset velipuolet eivät ole työväenliikkeen kansainvälistyttämisen kannalla vaan venäläistyttämisen peräänajajia” (*KL* 7.3.1930, 5).

Kolumnistien kommentoissa *Vapaan Venäjän* edustama venäläisyys asettui vastakkain *Kansainvälisen* ja *Marseljeesin* edustaman kansainvälisyyden kanssa. Tälle vastakkainasettelulle loivat pohjaa kappaleisiin vuosien saatossa kiinnittyneet merkitykset. Sekä *Marseljeesi* että *Kansainvälinen* olivat pitkällä 1800-luvulla kehittyneet kansainvälisen työväenluokan iskusävelmiksi, jotka levisivät yli rajojen monina eri sanoitusversioina (Saunio 1974, 22–23, 32–36). *Kansainvälisen* merkityksiä muovasivat olennaisesti sen lyriikat, jotka musiikintutkija Philip Bohlmanin (2011, 19) mukaan ovat lähtökohtaisesti korostaneet yhteyttä ja universaalisuutta ja siten torjuneet nationalismia ja kappaleen kiinnittymistä mihinkään yhteen poliittiseen ryhmään. Tätä ei muuttanut edes kappaleen käyttö Neuvostoliiton kansallislauluna vuosina 1922–1944. Niinpä *Kansainvälinen* pysyi tärkeänä iskusävelmänä myös suomalaisille sosiaalidemokraateille eikä yhdistynyt työväenliikkeen sisällä neuvostokommunismiin, toisin kuin *Vapaa Venäjä*.

Vapaasta Venäjästä muodostui 1920-luvun Suomessa nimenomaan kommunistien tunnuslaulu. Marssista tuli suomalaisille kommunisteille väline osoittaa yhteenkuuluvuutta itärajan taakse lähteneiden aatetoverien kanssa ja ilmaista tukea Neuvostoliitolle, jonka ainakin jotkut heistä näkivät työväenluokan uutena isänmaana. Toisin kuin *Kansainvälinen* tai *Marseljeesi*, *Vapaa Venäjä* oli kommunisteille käyttökelpoinen myös siksi, että sen laulaminen mahdollisti erottautumisen sosiaalidemokraateista. Tämä oli tärkeää kommunistien kamppaillessa kannatuksesta työväenjärjestöjen sisällä.

Lehtitietojen perusteella (*PV* 6.6.1926, 2; *Sosialisti* 20.1.1928, 5; *Eteenpäin* 25.1.1928, 3) *Vapaata Venäjää* laulettiin työväenjärjestöissä niillä sanoilla, joilla Jukka Ahti levytti marssin myöhemmin vuonna 1930. Näillä sanoilla laulu pääsi mukaan myös vuonna 1928 julkaistuun *Punaiseen laulukirjaan*, joka levisi erityisesti kommunistisen liikkeen piirissä. Sanoissa viitattiin ”hurmeisiin julmureihin”, ”julmiin tyranneihin” ja ”vankityrmiin sortuneisiin”

tovereihin. Vasemmistolaisen työväen oli helppo tulkita näiden ilmausten viittaavan paitsi kaatuneeseen keisarivaltaan, myös valkoisen Suomen vallankäyttäjiin ja näiden punaiseen väestönosaan kohdistamaan sortoon.

Sortoon liittyvän merkitysullottuvuuden vuoksi kommunistit alkoivat käyttää marssia myös mielenilmauksissaan vangittujen tai vapautettujen aatoverien puolesta (esim. *Perä-Pohja* 9.3.1927, 5). *Pohjan Voiman* entinen toimittaja Akseli Timonen pääsi osalliseksi tällaisesta mielenilmauksesta ainakin kahdesti. Kun poliisit vangitsivat hänet painokannesyytteen nojalla ja veivät häntä junaan Kemissä joulukuussa 1926, asemalla odottanut työläisnuoriso saatteli seuruetta *Vapaata Venäjää* laulamalla (*PV* 15.12.1926, 1). Etsivän keskuspoliisin tarkkailija seurasi vastaavaa näytelmää Timosen vapautuessa Tammisaaren pakkotyölaitoksesta elokuussa 1928. Tarkkailija raportoi, että kun Timonen saapui junalla Kemin asemalle, häntä tervehti *Vapaata Venäjää* laulava kuoro ja suuri kansanjoukko (EK:n Tornion edustuksen kirje 5.11.1928). Tällaisissa tilaisuuksissa *Vapaa Venäjä* vahvisti tehokkaasti kommunistien yhteenkuuluvuutta ja tarjosi vetoavan vastakuvan vasemmistoa hyljeksivälle valkoiselle Suomelle.

Vaikka *Vapaan Venäjän* varhainen leviäminen Suomessa liittyi vahvasti työväen järjestötoimintaan, alkoi marssi kaikua myös työväentalojen ja joukkokokousten ulkopuolella. Harrastajamusikantit tapailivat kappaletta mielellään mandoliinilla, viululla tai harmonikalla, ja lehti-ilmoitusten perusteella marssin nuotteja oli helppo saada musiikkiliikkeistä (Kuva 3; *Suomen Kuvalehti* 2.4.1928, 53; *Liekki* 5.1.1928, 8). Lehdet kertovat myös kappaletta junissa laulaneista kerjäläislapsista ja muista matkustajista (*Ilkka* 10.9.1926, 1; *Liekki* 13.4.1928, 3). Perinteenkerääjän haastattelema viulunsoittaja kertoi soittaneensa kappaletta usein juna- ja laivamatkoilla, koska yleisö sitä toivoi. Usein kuulijat yhtyivät soittoon laulamalla, vaikka jotkut paheksuivatkin, että ”älä soita semmoista ryssää” (Kper AK/3360). Lehtikirjoitukset ja muistelijat kertovat *Vapaan Venäjän* soittamisen yleistyneen 1920-luvun lopulla myös porvarillisten seurojen ja jopa suojeluskuntien iltamissa – tosin kappaletta ei niissä esitetty laulettuna (*Hakkapeliitta* 10.11.1928, 1656; TMT 179:2953, 14). Kappale vaikuttaa siis levittäytyneen moninaisesti käyttöyhteyksiin jo ennen kuin sen levytykset tulivat markkinoille Suomessa.

Äänilevyt marssin merkitysten muokkaajina

Gramofonilevyt olivat Suomessa ylellisyystuotteita 1920-luvun lopulle saakka. Kotimaista äänilevytuotantoa ei vielä ollut, ja ensimmäisen maailmansodan jälkeen kesti pitkään, ennen kuin levyjen maahantuontikaan pääsi vauhtiin. Vuosikymmenen puolivälistä alkaen Suomeen alkoi levitä eurooppalaisia tanssimusiikkiaäänitteitä ja pian myös Suomea varten tuotettua suomenkielistä musiikkia. Tätä liiketoimintaa edistivät teknologiset edistysaskeleet, kuten edullisten matkalaukugramofonien tulo markkinoille. Levymyynnin volyyymi pysyi kuitenkin alhaisena aina vuoteen 1929, jolloin gramfonien ja äänilevyjen tullien alentaminen käynnisti Suomessa gramofonikuumeena tunnetun ilmiön. Sen

NUOTTEJA
Mandoliinille

 tai viululle, kuten Charley marssi (Vapaa Venäjä), Havain idylli, Leila y.m. suosittuja kappaleita à 2:—, Muotisansseja ja sävelmiä. Jokamiehen jазzeja 5:—.

KALLION SOITINKAUPPA,
2 linja 2, puh. 65 28.

Kuva 3. Kallion soitinkaupan ilmoitus Suomen Sosialidemokraatissa 26.10.1926, 10. Ilmoituksen perusteella *Vapaa Venäjä* kulki nuottipainatteessa peitenimellä *Charley-marssi*.

aikana Suomeen virtasi myös Yhdysvalloissa tai Britanniassa prässättyjä Columbia-yhtiön levyjä, jotka oli alkujaan tehty amerikansuomalaisia varten (Tikka 2021, 6–9, 15). Näiden yli sadan levynimikkeen joukossa oli eri versioita *Vapaasta Venäjästä*.

Vuoden 1929 gramofonikuumeen myötä ennennäkemätön määrä ihmisiä hankki ja kuunteli samoja musiikkiäänitteitä samanaikaisesti ja keskusteli niistä sekä arki- että mediajulkisuudessa. Osana tätä kollektiivista kokemusta syntyi samalla uudenlainen käsitys siitä, miltä suomalaisen populaarimusiikin tuli kuulostaa. Markkinoiden myydyimmät levyt sisälsivät suomeksi laulettuja hitaita tanssikappaleita, mutta amerikansuomalaiset levyt tarjosivat suomalaisille kuluttajille myös työväenliikkeen aatteellista musiikkia, joka puuttui eurooppalaisien levy-yhtiöiden ohjelmistosta (Tikka 2021, 11–18; Tikka & Suodenjoki 2021, 142–147). Tämä musiikki löysi sisällissodan jakamassa maassa nopeasti kuulijoita sodan hävinneestä punaisesta väestönosasta.

Suomeen tuotuja *Vapaa Venäjä* -levyjä mainostettiin sanomalehdissä ensimmäisen keran joulukuussa 1928 (*Pohjolan Sanomat* 2.12.1928, 1), ja seuraavana keväänä mainokset yleistyivät (esim. *Turunmaa* 2.3.1929, 6; *PV* 3.3.1929, 3). Useissa mainoksissa nimenomaan *Vapaa Venäjä* oli nostettu suurella otsikkokoolla esiin myyntiartikkelien joukosta, mikä kertoo levykauppioiden uskosta levyn menekkiin (Kuvat 4 ja 5). Ainakin työläiskaupunki Kemissä *Vapaa Venäjä* -levyt loppuivat varastosta nopeasti, ja levykauppiiaan piti tilata niitä maahantuojalta lisää (esim. *PV* 14.5.1929, 1).

Gramofonilevyjen leviämisen myötä marssiin latautui uusia merkityksiä. Äänilevyt tutustuttivat suomalaisyleisön nimenomaan Pyykkösen laulamaan *Vapaan Venäjän* versioon, jonka sanat olivat ideologisesti pehmeämmät kuin suomalaisissa työväntapahtumissa laulettuun version. Tämä teki marssista entistä suuremmalle yleisölle helposti lähestyttävän ja edisti näin sen siirtymistä populaarimusiikin kentälle. Levyversion ilmestyttyä Pyykkösen käyttämä sanoitus liitettiin heti Tampereella painettuun *Sesonkilauluja*-kirjaseen (1929), jossa sen seurana ei ollut aatteellisia vaan romanttisia ja humoristisia lauluja. Pyrkimys hälventää kappaleen poliittisuutta näkyi myös yhden instrumentaalilevytyksen etiketissä, jossa marssin nimi oli väännetty koomiseen muotoon ”Vaapa Vaanaja” (Tikka & Suodenjoki 2021, 153).

Levyversiot muuttivat marssin tulkintakehyksiä myös levittämällä sitä uusiin esitysympäristöihin, kuten kahviloihin tai kodin yksityiseen tilaan ja perheen viihteen välineeksi (vrt. Thomas 2021, 219). Uusissa käyttöyhteyksissä marssia soitettiin usein tanssimusiikkikappaleiden lomassa, mikä saattoi hälventää sen ideologista leimaa. Jotkut aikalaiset kuitenkin katsoivat, että *Vapaan Venäjän* leviäminen gramofonilevyjen välityksellä uusiin ympäristöihin teki siitä entistä vaarallisemman. Marssiin viittasi esimerkiksi *Kymenlaakson Sanomien* (3.8.1929, 4) kolumnisti ”Pisama” pohtiessaan kahvilassa soivan gramofonimusiikin vaikutuksia ihmisiä. Hänen mukaansa *Vapaan Venäjän* tenhoavat sanat ja juovuttava sävel saivat osan kuulijoistaan kiihkeyden tilaan ja näin toimivat bolševistisen kiihotuksen välineinä.

Vapaa Venäjä -äänilevyjen leviämisen herättämät poliittiset intohimot nousevat esiin myös muistitiedossa. Vuonna 1922 syntynyt ja Käkisalmella lapsuudessaan asunut muistelija kertoi, että hänen perheeseensä oli gramofonin ostamisen jälkeen hankittu nippu amerikansuomalaisten levyjä kuten *Vapaa Venäjä*. ”Sattui sitten niin, että näitä levyjä oli kamarin pöydällä levällään. Meille tuli vierailulle eräs perhetuttava suojeluskuntaupseeri, hän sattui nojaamaan tuohon vapaa Venäjä [sic] levyyn joka meni rikki, varmasti se oli vahinko” (Muistitietoa kuluttamisesta 2007, 267). Heti perään muistelija tosin huomautti, että heillä ”ei kotona politikoitu”. Näin hän osoitti tietoisuutensa marssin ideologisesta sisällöstä.

Vapaa Venäjä -levyihin kohdistuneeseen paheksuntaan vaikutti marssin ”bolševistisuuden”

Vapaa Venäjä
 Duuseppä / Espanjatar / Lola pieni
 sekä Dekkarisen, Ramstedt'in humo-
 ristisia lauluja
 saapunut gramofonin levyinä
M. PIHL
 KELLOKAUPPA, Kemi.

Kuvat 4 ja 5. Maahantuotuja Vapaa Venäjä -levyjä mainostettiin näkyvästi sanomalehdissä. Pohjolan Sanomat 2.12.1928, 1 ja Pohjan Voima 3.3.1929, 3.

Vapaa Venäjä gramofoonilevyt

soitettuna ja laulettuna
 saapunut varastoon. Muita levy-
 untuuksia saapunut myös
 paljon

WESTERLUNDIN

Musiikkikauppa

Puhelin 1036.

ohella yleinen huoli gramofonilevyjen vaikutuksesta ihmisten musiikkimakuun. Erityisesti amerikansuomalaisia levyjä moitittiin lehdistössä mauttomaksi ja ala-arvoiseksi musiikiksi, joka oli tehty rahankiilto silmissä. Kriitikien rivien välistä kuului vastenmielisyys levyjen edustamaa rahvaanomaisuutta ja julkeaa poliittisuutta kohtaan (Tikka 2021, 19–20). Kriitikoiden mielestä kansa tuhlassi vähät rahansa hankkimalla kalliita ulkolaisia gramofoneja ja kaiuttamalla niistä Amerikasta tuotuja levyjä, jotka pahimmillaan sisälsivät *Vapaan Venäjän* kaltaisia ”ryssäläisyyttä” ihannoivia kappaleita (*Viikko-Sanomats* 3.5.1930, 1; *Länsi-Suomi* 5.8.1930, 4).

Vaikka äänilevyt laajensivat *Vapaan Venäjän* kuulijakuntaa ja käyttöyhteyksiä, ne siis ruokivat samalla kokemusta kappaleen yhteiskunnallisesta vaarallisuudesta. Jopa viranomaiset huolestuivat *Vapaa Venäjä* -äänilevyjen suosiosta ja ryhtyivät suitsimaan niiden kuuntelua ja leviämistä – tai näin ainakin työväenlehdet kirjoittivat. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* (30.5.1929, 5) ihmetteli esimerkiksi Terijoen polkupyöräpataljoonassa annettua *Vapaan Venäjän* soitto- ja laulukieltoa, joka oli aiheutunut erään varusmiehen soitettua äänilevyä karsarmilla. Lehdet raportoivat myös työläisten koteihin tehdyistä etsinnöistä, joiden yhteydessä tarkastajien haaviin jäi *Vapaa Venäjä* -levyjä (*Työn Ääni* 26.7.1929, 4; *Vapaus* 14.8.1930, 1). Jopa tullin kerrottiin takavarikoineen marssin levyversioita (*Työ* 8.8.1929, 3). Tällaiset kuvaukset toimivat vasemmistolehdistölle keinona alleviivata sitä, miten hysteeriseksi valkoisen väestönsosan kommunisminpelko oli muuttunut.

Julkisuudesta maan alle

Gramofonikuume ja *Vapaan Venäjän* levyversioiden tulo Suomeen ajoittuivat hetkeen, jolloin kommunistinen liike vaatimuksineen esiintyi näkyvästi suomalaisessa yhteiskunnassa. Oikeistolehdet kirjoittivatkin toistuvasti *Vapaata Venäjää* esittäivistä röyhkeistä kommunisteista ja liittivät marssin lakkoiluun sekä kommunistien toisiin työläisiin kohdistamaan ”työmaaterroriin” (*Etelä-Savo* 15.7.1930, 1; *Rovaniemi* 14.8.1930, 2; *Keski-Suomen Suunta* 23.4.1936, 2). Tätä taustaa vasten ei ole liioiteltua väittää, että *Vapaa Venäjä* sitoi 1920- ja 1930-luvun vaihteen Suomessa yhteen paitsi kommunisteja myös oikeistolaisia ja antoi syykkeitä heidän radikalismilleen.

Äärioikeiston mobilisaation yhtenä ilmenemismuotona olivat lapuanliikkeen aktivistien kesällä 1930 käynnistämät kyyditykset. Niiden tuloksena kymmeniä kommunisteiksi tai heidän myötäilijöikseen syytettyjä siepattiin ja kyydittiin autolla väkivalloin itärajalalle. Kyyditysten ilmapiiri tempasi mukaansa myös jotkut *Vapaa Venäjän* kriitikot. Esimerkiksi *Länsi-Suomen* (5.8.1930, 4) kirjoittaja ehdotti, että ”ryssäläisaiheisia laulelmia” sisältävät levyt kyyditettäisiin autolla ”kuolemankorpeen”.

Vapaa Venäjä -äänilevyt yhdistettiin kommunistien kyyditsemisiin myös *Matti Meikäläinen* -pilalehden julkaisemassa laulussa *Orjantyö paratiisissa* ja siihen liittyvässä piirroksessa (Kuva 6). Laulu käsittelee *Vapaa Venäjä* -levyjen viettelevää viestiä neuvostoparatiisin ihannouksista ja rajan yli lähteneiden tai kyyditettyjen kommunistien karua kohtaloa Neuvosto-Karjalassa. Piirros puolestaan kuvaa itärajan ylittäneitä työläisiä paratiisiin käärmeen ja

Neuvostola-paratiisin viettelevät ihannudet — ne on meillä kommunistein laulun levyt olleet uudet niistä nauttimahan kyydein meilt' on polsut toimitettu. Kommunismän herkut kryydein helle lie kai tarjoeltu.

”Vapaa Venäjä” se varmaan aikamme on suurin kumma. Länsimaissa tutkittu on probleemaa ja tää on summa: orjan ruoskin, alla pakon tehdään siellä orjan työtä. Talonpojat, vangit saavat raataa päivää sekä yötä.

Aunuksessa, Karjalassa metsät näin myös hävitetään vangin, orjan kirvein. Liekö enää sokeata ketään, jok' ei näkis: Suomen suvun tää on vaara. Länsimaissa orjantyölle pantu sulku vankkumaton siks on laissa.

JURMAS.

Kuva 6. Pilkkalaulu *Matti Meikäläinen* -lehdessä 23.8.1930, 3. [nro 34]

ruoskaa heiluttavan venäläisen ahdistamina. Piirroksen ja laulun toisiinsa kytkevän otsikon O-kirjain on sattuvasti muotoiltu gramofonilevyksi.

Pilalehden kuva ja laulu havainnollistavat vasemmistolle yhä kuristavammaksi käynnyttä poliittista ilmapiiriä Suomessa. Äärioikeiston kasvava paine sai lainsäätäjät kieltämään kommunistien julkisen toiminnan syksyllä 1930 vahvistetuilla niin sanotuilla kommunistilaeilla. Samaan aikaan talouslaman syveneminen johti joukkotyöttömyyteen ja toimeentulovaikeuksiin yleistyminen. Amerikansuomalaisten sosialistien tapaan monet suomalaiset työläiset suuntasivat näissä oloissa vapaaehtoisesti Neuvostoliittoon valoisampaa tulevaisuutta etsimään. Irina Takalan (2021, 17, 77, 84) mukaan näiden laittomasti rajan ylittäneiden suomalaisten määrää ei voi laskea tarkasti, mutta heitä lienee ollut 11 000 – 15 000.

Muuttoliike Neuvostoliittoon herätti runsaasti huomiota suomalaislehdissä, ja joissakin jutuihin ilmiö liitettiin *Vapaan Venäjän* suosioon kommunistien piirissä. Useisiin lehtiin esimerkiksi levisi juttu Benjam Sovaniemestä, joka haitarilla *Vapaata Venäjää* soitellen johdatti joukon kuolajärveläisiä kommunisteja rajan yli ”Thantolaan” kesällä 1930. Rajan takana miehiä ei kuitenkaan pidetty Neuvosto-Karjalaan kelpaavina, vaan neuvostoliittolaiset rajavartijat ajoivat heidät takaisin Suomeen. Jutun mukaan Sovaniemi myös pahoinpideltiin ja häneltä ryöstettiin harmonikka. (*Liitto* 31.8.1930, 1–3.) Kertomus sopi luontevasti porvarillisen lehdistön rakentamaan kuvaan neuvostovaltion oloista riippumatta siitä, pitikö tapahtumakuvaus miltään osin paikkansa.

Kommunistilakien tultua voimaan viranomaiset ryhtyivät puuttumaan aiempaa kovemmin ottein kommunistien mielenilmauksiin, ja lehti uutisten perusteella viranomaistoimien perusteena oli myös *Vapaan Venäjän* laulaminen. Esimerkiksi *Satakunnan Kansa* (22.8.1931, 3) uutisoi eräiden työmiesten saaneen sakkoja *Vapaan Venäjän* laulamisesta yleisellä paikalla, ja *Kalevan* (8.9.1931, 3) mukaan poliisi ampui varoituslaukauksia marssia laulaneille mielenosoittajille Kemissä. Kommunistien julkisen toiminnan kieltäminen ei kuitenkaan lopettanut *Vapaan Venäjän* esittämistä. Esimerkiksi suomussalmelaisen muistelijan mukaan työläiset lauloivat marssia salaisissa kokoontumisissaan, vaikka sen esittäminen oli muistelijan tulkinnan mukaan kielletty (Kper Y/04009). Myös lehdet kertoivat marssin laulamisen ja soittamisen jatkuneen eri puolilla Suomea 1930-luvun alkupuolella. Usein marssia esitettiin protestina mielenosoittajien pidätyksiä tai joukkokokousten hajottamisia kohtaan (*Aamulehti* 16.2.1932, 1; *Eteenpäin* 17.2.1932, 2).

Oikeistolaisten ja keskustalaisten lehtien kirjoittelussa *Vapaan Venäjän* esittäminen yhdistettiin usein hulinointiin, ilkevallantekoihin tai väkivaltaisiin yhteenottoihin (*Keskisuomalainen* 26.6.1932, 3; *Herää Suomi* 23.6.1933, 1). Vakavin välikohtaus sattui Kolarissa, missä marssia laulaneiden kommunistien ja suojeluskuntalaisten välisessä kahakassa suojeluskuntalainen ampui vastapuoleen kuuluneen hengiltä (*Uusi Suomi* 5.9.1933, 10). *Pohjois-Pohjan* (7.9.1933, 3) kolumnisti syytti tapahtumasta kommunisteja ja varoitteli: ”Jälleen liehuu punainen lippu, jälleen lauletaan ’Vapaata Venäjää’ ja ’Budjennyin marssia’ itsenäisessä Suomen tasavallassa. Ja jälleen kohotetaan eläköön- ja hei-huutoja sirpin ja vasaran veriselle valtakunnalle (...) Ja kaikki tämä tapahtuu aivan julkisesti, aivan samoin kuin ennen vuotta 1930.” *Vapaa Venäjä* nousi tässäkin kirjoituksessa esiin nimenomaan neuvostokommunismiin symbolina ja rinnastettuna neuvostovenäläiseen *Budjonnyin marssiin*.

Vuosikymmenen jälkipuolella *Vapaan Venäjän* käsittely lehdistössä väheni selvästi. Marssiin jaksoivat kiinnittää huomiota enää lähinnä laitaoikeiston äänenkannattajat, ja nekin mainitsivat sen yhä useammin kommunistien julkisen toiminnan kauteen liittyneenä menneisyyden ilmiönä (*Karjalan Suunta* 3.2.1938, 3; *Kymenlaakson Suunta* 29.4.1939,

1). Marssin herättämät intohimot selvästikin laantuivat, samalla kun äärioikeiston nousu ja lama taittuivat Suomessa. Mahdollisesti myös kappaleen laulaminen ja soittaminen todella vähenivät. Tähän saattoi vaikuttaa Neuvostoliittoon liittyvien ihannekuvien haalistuminen, kun Stalinin puhdistuksista ja kansallisten vähemmistöjen sorrosta Neuvostoliitossa levisi Suomeen yhä enemmän tietoa (Immonen 1987). Gramofoneissakaan *Vapaa Venäjä* -levyt tuskin enää soivat yhtä usein kuin vuosikymmenen alussa. Kuluttajien valinnanvara nimittäin kasvoi, kun levytuotanto elpyi laman jälkeen ja ulkomaiset yhtiöt ja uudet kotimaiset levymerkit vyöryttivät markkinoille satojatuhansia uusia musiikkiäänitteitä vuosittain (Gronow 2013, 278–280).

Marssin sävelten ylisukupolvisuus

Suomen suhde Neuvostoliittoon muuttui radikaalisti toisen maailmansodan jälkeen. Sotaa edeltänyt kiihkeä nationalistinen paatos antoi sijaa ystävyuden ja yhteistyön retoriikalle, ja neuvostovastainen kielenkäyttö katosi julkisuudesta samalla kun kommunistien julkinen toiminta tuli taas mahdolliseksi. Uusissa oloissa myös *Vapaa Venäjä* saattoi palata esityslistoille herättämättä julkista vastarintaa. Marssia kuultiin ainakin Suomi-Neuvostoliitto-seuran tilaisuuksissa (esim. *Ylä-Satakunta* 14.4.1945, 2), ja kemiläisen muistelukuvauksen mukaan se kuului myös kisällilauluryhmien ohjelmistoon (Kper AK/1855). Työväenliikkeen kisällilauluryhmiä perustettiin sotien jälkeisessä Suomessa satoja, ja ne esittivät kohottavia aatteellisia kappaleita, ajankohtaislauluja ja käännettyjä neuvostolauluja (Saunio 1974, 190–191). Uuden ohjelmiston seassa *Vapaa Venäjä* menetti osan aiemmasta huomionarvoaan ja protestiluonteestaan.

Vapaalle Venäjälle annettuihin merkityksiin vaikutti samaan sävelmään perustuneen *Slaavittaren jäähyväisten* käyttöyhteyksien laajeneminen toisen maailmansodan myötä. Marssin sävelmä tunnettiin hyvin muun muassa Puolassa, missä partisaanit lauloivat siihen tehtyä laulua saksalais miehityksen aikana (Gronow 1979, 57). Neuvostoliitossa marssista julkaisiin ensimmäinen sanoitettu levyversio vuonna 1944, ja seuraavana vuonna se hyväksyttiin virallisesti puna-armeijan orkesterien repertoariin (Tšertok 2012). *Slaavittaren jäähyväisten* tunnettuutta lisäsi entisestään sen käyttö vuonna 1957 ilmestyneessä menestyselokuvassa *Kurjet lentävät* (*Letjat žuravli*), joka käsitteli sotaa tavallisten neuvostoihmisten kokemana (Totrov 2010). Elokuvan suosio saattoi vaikuttaa siihen, että marssin neuvostoliittolaisia orkesterilevytyksiä alettiin tuoda myös Suomeen *Vapaan Venäjän* nimellä. Välittäjänä toimi Kansandemokraattisten järjestöjen ja Suomi-Neuvostoliitto-seuran omistama Kansankulttuuri (esim. *Kansan Uutiset* 7.6.1958, 9).

Kun sotaan saatiin etäisyyttä, *Vapaa Venäjä* voitiin levyttää myös Suomessa. Solistiseit-sikko Otava versioi marssin osana vanhan musiikin levytyksiään vuonna 1955 (Strömmer 2012, 276). Ensimmäisen laulettuun version marssista levytti Suomessa kuitenkin vasta Reijo Frank vuonna 1969. Hän käytti versiossaan samoja sanoja kuin Jukka Ahti vuonna 1930. Frankin levytys liittyi vasemmistolaiseen poliittiseen laululiikkeeseen, joka antoi uuden elämän monille muillekin vanhoille työväenlauluille (ks. Forss 2015, 197–211). Samalla levytys palautti julkiseen keskusteluun *Vapaan Venäjän* menneinä vuosikymmeninä herättämät poliittiset intohimot (ks. *Ilta-Sanomien* 19.12.1969, 10).

Laululiikkeen herättämä kiinnostus marssiin luultavasti vaikutti siihen, että *Vapaa Venäjä* mainitaan lukuisissa kansanperinteenkerääjien vuosina 1969–1978 tekemissä muistitietohaastatteluissa. Useat haastateltavat yhdistivät *Vapaan Venäjän* maailmansotien välisen

ajan poliittisiin jännitteisiin ja nostivat esiin marssin tuolloin herättämän vastustuksen (Kper Y/04009, Y/07372, Y/08064, Y/08067). Jotkut muistelijoina olivat itse pelimanneja, jotka olivat aikanaan soittaneet *Vapaata Venäjää* ohjelmistossaan harmonikalla, viululla tai huuliharpuilla ja osasivat sen edelleen ulkoa (Kper AK/3360, AK/3426, Y/01261, Y/03490, Y/03495, Y/08099).

Kappaleen lauletuista versioista useimpien muistelijoiden mieleen oli jäänyt elämään Jukka Ahdin levyttämä versio (Kper AK/1855, Y/02122, Y/04009). Sellaiset haastateltavat, jotka eivät liittäneet marssia työväenliikkeen kehykseen, kuitenkin muistivat sen Pyykkösen version sanoilla tai sekoittivat Ahdin ja Pyykkösen sanat toisiinsa (Kper Y/01993, Y/01593). Kokonaisuutena muistelut kertovat kappaleen vuosikymmenten yli jatkuneesta kokemuksellisesta merkityksestä ja vahvistavat kuvaa sen erilaisista tulkinnoista. Toisille *Vapaa Venäjä* edusti puhtaasti aatteellista musiikkia, kun taas toiset sivuuttivat kappaleen poliittisuuden ja lähestyivät sitä yhtenä entisajan suosikkikappaleena muiden joukossa.

Protestin, tulevaisuudenuskon ja bolševisminpelon kanavoija

Vapaan Venäjän sanat syntyivät kuvaamaan Venäjän vallankumousta ja kumousaatteen leviämistä, ja ne vetosivat työväestöön sekä Suomessa että Pohjois-Amerikassa. Kommunisminpelon ja taloudellisen puutteen sävyttämässä 1920-luvun ilmapiirissä laulu tarjosi joillekin haavekuvan työläisten ihannevaltiosta ja keinon protestoida vallitsevia yhteiskunnallisia oloja vastaan. Kommunismien vastustajille *Vapaa Venäjän* sanat ja sävelet puolestaan näyttäytyivät vaarallisena bolševistisena kiihotuksena, joka lietsoi työväestössä valheellista uskoa neuvostojärjestelmän ihanuuteen.

Vapaa Venäjä on monella tapaa tyypillinen esimerkki musiikin kansainvälisyydestä. Laulun sävelmä oli lainattu venäläisestä sotilasmarssista, minkä seurauksena *Vapaata Venäjää* onkin luonnehdittu ”venäläiseksi taistelulauluksi” (Forss 2015, 211), olkoonkin että sen aihe ja käyttöyhteydet olivat erilaiset kuin *Slaavittaren jäähyväisten*. Marssin suomalaisuutta tai venäläisyyttä kuitenkin määriteltiin eri tavoin jo sen leviämisen alkuaikoina. Kun *Vapaa Venäjä* tuli tunnetuksi Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöissä ja Columbia-yhtiö levytti sen, kappaleita markkinoitiin levyetiketeissä ja lehti-ilmoituksissa nimenomaan suomalaisena musiikkina (*Punikki* 15.4.1927, 10; *Nyky aika* 15.1.1929, 2; Tikka & Suodenjoki 2021, 153). Suomessa marssin paheksujat puolestaan leimasivat sen kärkkäästi venäläiseksi, mihin vaikuttivat sekä säveltäjän venäläisyys että laulun aihe.

Maailmansotien välisen ajan Suomea sävyttivät jakautuminen punaiseen ja valkoiseen väestönosaan sekä kommunisteihin ja muiden puolueiden kannattajiin. *Vapaan Venäjän* sisältö oli tässä ympäristössä tullenarka, sillä sekä porvarilliset että sosiaalidemokraattiset kommentaattorit mielsivät sen bolševistiseksi. Marssista muodostuikin ennen muuta suomalaisten kommunistien tunnuslaulu, jonka avulla he ilmaisivat yhteyttään Neuvostoliittoon ja erottautuivat sosiaalidemokraateista. Laulu alkoi ilmentää kommunistien ja sosiaalidemokraattien käymää kamppailua työväenjärjestöjen hallinnasta 1920-luvun lopulla. Kommunismien vaikutuksen kasvusta huolestuneet sosiaalidemokraatit pitivät *Vapaata Venäjää* sopimattomana työväenjärjestöjen ohjelmistoon ja suosivat sen sijaan *Kansainvälistä* ja muita suomalaisen ja kansainvälisen työväenliikkeen perinteikkäitä lauluja. Kommunistit puolestaan esittivät *Vapaan Venäjän* rinnalla mieluusti *Budjonnyin ratsuväkimarssin* kaltaisia neuvostolauluja ja liimasivat näin *Vapaan Venäjän* yhä vahvemmin neuvostokommunistiseen kehykseen.

Jakolinjojen ohella *Vapaa Venäjä* rakensi myös kokemuserustaa ihmisten rajat ylittävälle liikkeelle erityisesti 1930-luvun lamavuosina. On ehkä liioiteltua väittää, että *Vapaa Venäjä* rohkaisi muuttoliikettä Pohjois-Amerikasta ja Suomesta Neuvostoliittoon, mutta kappaleen sanoma sopii yhteen monien lähtijöiden odotusten ja toiveiden kanssa. Valtameren yli matkaavien ja ideologisesti samanmielisten siirtolaisten joukko on helppo ajatella kokemusyhteisöksi, jota marssin laulaminen ja soittaminen sitoivat yhteen ja erottivat ulkopuolisista. Kertomukset amerikansuomalaisista, jotka Neuvostoliittoon matkatessaan lauloivat laivassa intomielisinä *Vapaata Venäjää*, toimivat tosin samalla myös kommunismin vastustajien propagandan välineinä.

Vaikka *Vapaa Venäjä* toimi 1920- ja 1930-luvun Suomessa poliittisten jännitteiden ukosenjohdattimena, sen käyttö levisi myös muihin kuin poliittisiin yhteyksiin jo ennen levyversioiden tuloa markkinoille. Sävelmä vetosi harrastajamuusikoihin ja sai yleisöt helposti tempautumaan yhteislauluun. Lisävauhtia kappaleen popularisoitumiselle antoivat maahantuodut levyt, jotka levittivät marssin uusiin entistä intiimimpiin ympäristöihin ja tutustuttivat suomalaisyleisön Otto Pyykkösen ideologisesti säyseään sanoitusversioon. Samalla *Vapaa Venäjä* kietoutui osaksi uutta kaupallista populaarimusiikkia, joka oli samaan aikaan sekä suomalaista että kansainvälistä. Ideologisesta tulkintakehyksestään marssi ei kuitenkaan missään vaiheessa täysin irtautunut. Kappaleen herättämät poliittiset intohimot tosin lauhtuivat 1930-luvun alun jälkeen, ja kylmän sodan vuosina kappale palasi julkiseen käyttöön uusien levytysten ja poliittisen laululiikkeen välityksellä.

Viitteet

- 1 Muistelijä mainitsee *Vapaata Venäjää* käsitellessään Gronowin Laulukirjan ensimmäisen painoksen, joka ilmestyi 1971.
- 2 *Vapaan Venäjän* tekijäksi merkittiin Columbian levytyksissä Vasili Agapkinin sijaan amerikanvenäläinen Wolff N. Kostakowsky, joka oli mahdollisesti sovittanut kappaleen. Kostakowsky on mainittu kappaleen tekijäksi myöhemmin myös Suomessa.

Lähteet

Arkistoaineistot

Etsivän keskuspoliisin (EK) Tornion edustuksen kirje EK:lle Helsinkiin 5.11.1928. EK-Valpo, Henkilömappi 147: Akseli Timonen. Valtiollisen poliisin I arkisto, Kansallisarkisto.

Kansanperinteen arkiston äänitekokoelma (Kper), Tampereen yliopisto.
Kper AK/1855. Kemin kisälliryhmä. Kemi 1968. Nauhoittaja tuntematon.
Kper AK/3360. Arvo Kaunisto. Vesilahti 1974. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni.

Kper AK/3426. Kalle Nurmi. Pusula 1971. Nauhoittaja Raimo Raussi.
Kper Y/01261. Martti Lepistö. Peräseinäjoki 1969. Nauhoittaja Anneli Koskinen.
Kper Y/01993. Lauri Mäki-Fossi. Lapua 1970. Nauhoittaja Erkki Joutsen.
Kper Y/01593. Nikodemus Pöllänen. Kesälahti 18.8.1969. Nauhoittaja Matti Soikkeli.
Kper Y/02122. Irmeli Lehtonen. Lapua 1970. Nauhoittaja Irmeli Lehtonen.
Kper Y/03490. Lauri Salmenranta. Lahti 1971. Nauhoittaja Irmeli Lehtonen.
Kper Y/03495. Tauno Pehkonen. Lahti 1971. Nauhoittaja Irmeli Lehtonen.
Kper Y/07372. Ilmari Linna. Alahärmä 1975. Nauhoittaja Veikko Kallio.
Kper Y/04009. Aili Kela. Suomussalmi 17.8.1972. Nauhoittaja Veikko Kallio.
Kper Y/08064. Katri Rantamäki. Mouhijärvi 1978. Nauhoittaja: Hannu Saha.
Kper Y/08067. Väinö Rantamäki. Mouhijärvi 1978. Nauhoittaja Hannu Saha.
Kper Y/08099. Kalle Kähärä. Kittilä 1977. Nauhoittaja Vuokko Kivisaari.

Muistitietoa kuluttamisesta 2007, 265–268. Onni Kiema. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelma.

Työväen muistitietotoimikunta (TMT) 179:2953, Väinö Tapanila 1972. Työväen Arkisto.

Kansalliskirjaston lehtiaineistot

Aamulehti, Tampere 16.2.1932
Ajan Sana, Helsinki, 7.6.1932
Eteenpäin, Kotka, 25.1.1928, 17.2.1932
Etelä-Savo, Lappeenranta, 15.7.1930
Hakkapeliitta, Helsinki, 10.11.1928
Helsingin Sanomat (HS), Helsinki, 23.6.1927
Herää Suomi, Helsinki, 23.6.1933
Hufvudstadsbladet, Helsinki, 29.5.1931
Hyvinkään Sanomat, Hyvinkää, 16.3.1926
Ilkka, Vaasa, 6.8.1926, 10.9.1926
Iltä-Sanomat 19.12.1969
Kaleva, Oulu, 8.9.1931
Kansan Lehti (KL), Tampere, 1.6.1929, 7.3.1930
Kansan Uutiset, Helsinki, 7.6.1958
Karjalan Suunta, Viipuri, 3.2.1938
Keskisuomalainen, Jyväskylä, 26.6.1932
Keski-Suomen Suunta, Jyväskylä, 23.4.1936, 2
Kymenlaakson Sanomat, Kotka, 3.8.1929
Kymenlaakson Suunta, Kouvola, 29.4.1939
Käkisalmen Sanomat, Käkisalmi, 31.12.1931
Liekki, Helsinki, 5.1.1928, 13.4.1928
Liitto, Oulu, 31.8.1930
Länsi-Savo, Mikkeli, 27.12.1928
Länsi-Suomi, Rauma, 5.8.1930
Matti Meikäläinen, Helsinki, 23.8.1930
Nyky aika, Fitchburg (Mass.), 15.9.1927, 15.1.1929
Perä-Pohja, Tornio, 9.3.1927
Pohjan Voima (PV), Oulu, 6.6.1926, 15.12.1926, 3.3.1929, 14.5.1929
Pohjois-Pohja, Kemi, 7.9.1933
Pohjolan Sanomat, Kemi, 2.12.1928
Punikki, Superior (Wis.), 15.11.1925, 15.4.1927, 15.11.1927
Rovaniemi, Rovaniemi 14.8.1930
Satakunnan Kansa, Pori, 22.8.1931
Savon Sanomat, Kuopio, 15.9.1936
Sisä-Suomi, Jyväskylä, 11.6.1926
Sosialisti, Turku, 20.1.1928, 28.11.1928, 18.1.1929, 28.9.1931

Suomen Kuvalehti, Helsinki, 2.4.1928, 17.10.1931
Suomen Sosialidemokraatti (SD), Helsinki, 26.10.1926, 18.6.1927, 30.1.1929
Toveri, 17.8.1922. Astoria, Oregon. Käytävissä mikrofilmeinä.
Turunmaa, Turku, 2.3.1929
Työ, Viipuri, 8.8.1929
Työn Ääni, Vaasa, 7.7.1926, 26.7.1929
Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (TT), Helsinki, 2.11.1926, 18.6.1927, 30.5.1929
Työväen Urheilulehti, Helsinki, 10.7.1924
Uusi Suomi, Helsinki, 5.9.1933
Vapaus, Mikkeli, 14.8.1930
Viikko-Sanomat, Helsinki, 3.5.1930
Ylä-Satakunta, Parkano, 14.4.1945

Kirjallisuus

- Artamonova, Galina (2017), Marš “Proštšanije slavjanki”: mif i pravda. – *Kstati: Russian American News and Views*. <https://kstati.net/marsh-proshhanie-slavyanki-mif-i-pravda/> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Bohlman, Philip V. (2011), *Focus: Music, Nationalism, and the Making of the New Europe*. 2. painos. New York: Routledge.
- Forss, Timo Kalevi (2015), *Toverit herättää. Poliittinen laululiike Suomessa*. Helsinki: Into.
- Frolov, Dmitri (2011), Canadian and American Finns in the Gulag. – Special issue Victims and Survivors of Karelia. Eds. Markku Kangaspuro & Samira Saramo. *Journal of Finnish Studies* 15:1–2, 162–169.
- Golubev, Alexey & Takala, Irina (2014), *The Search for Socialist Eldorado: Finnish Immigration to Soviet Karelia from the United States and Canada in the 1930s*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Gronow, Pekka (1979), *Laulukirja. Työväen lauluja kahdeksalta vuosikymmeneltä*. 4. korjattu painos. Helsinki: Tammi.
- Gronow, Pekka (2013), *78 kierrosta minuutissa. Äänilevyn historia 1877–1960*. Helsinki: Suomen Jazz & Pop Arkisto.
- Immonen, Kari (1987), *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39*. Helsinki: Otava.
- Kannisto, Niko (2016), *Vaaleanpunainen tasavalta? Sosiaalidemokraatit, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Karemaa, Outi (1998), *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Katainen, Elina (2013), *Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Kivimäki, Ville (2019), Reittejä kokemushistoriaan – Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. – *Eletty historia*. Toim. Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Kivimäki, Ville & Hyvärinen, Matti (2022), Forging a master narrative for a nation: Finnish history as a script during the Second World War. – *Scandinavian Journal of History* 47:1, 83–105. <https://doi.org/10.1080/03468755.2021.2015430>.
- Kivimäki, Ville, Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja (2021), Lived Nation: Histories of Experience and Emotions in Understanding Nationalism. – *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Eds. Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki & Tanja Vahtikari. Cham: Palgrave, 1–28. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_1.
- Molyneux, Cameron (2020), Industrial Suicide: Understanding the 1924 Split of the Industrial Workers of the World. – *IWW History Project: Industrial Workers of the World 1905-1935*. https://depts.washington.edu/iww/1924_split.shtml (Tarkistettu 9.11.2022).
- Niemelä, Juha (2003), *Finnish American Songs*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Palkkaorjain lauluja* (1925). Duluth (Minn.): Workers Soc. Publishing.

- Portelli, Alessandro (2006), Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? – *Muistitietotutkimus. Metodologista kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: SKS, 49–66.
- Punainen laulukirja* (1928). Helsinki: Työväen kirjallisuuden edistämisyhdistys.
- Rantanen, Saijaleena (2017), Suomalaisten ”tuplajuulaisten” laulut. – *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 17:4. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108840/63836> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Rantanen, Saijaleena (2021), Workers of the World Awaken! The Songs of Finnish North Americans as Social and Ideological Mediators at the Turn of the 20th Century. – *Made in Finland: Studies in Popular Music*. Eds. Toni-Matti Karjalainen & Kimi Kärki. New York: Routledge, 111–122.
- Saarela, Tauno (2008), *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. Helsinki: SKS.
- Saunio, Ilpo (1974), *Veli sisko kuulet kummat soitot. Työväenlaulut eilen ja tänään*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Seppälä, Mikko-Olavi (2016), Venäläisssotilas suomalaisissa kupleteissa. – *Idäntutkimus* 23:3, 44–56.
- Sesonkilauluja* (1929). Tampere: Merkur. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/teos/binding/2030290>.
- Sevander, Mayme (2000), *Vaeltajat*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Sjöblom, Yrjö (1928), “You have to educate them yourself!”. – *Kalevainen: Kalevan Naisten ja Kalevan Riitarien Kalevalapäivä-julkaisu* 16, 44. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1160455>.
- Spisok repressirovannyh finnov (2012), Ahti Jukko Samuilovitš. <https://www.inkeri.ru/rep/peoples/?id=488> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Strömmer, Rainer (2012), *Rainer Strömmerin Suomalaisten 78-kierroksen äänilevyjen luettelo 1901–1961*. Toim. Pekka Gronow, Harri Hirvi & Timo Wuori. Helsinki: Suomen Äänitearkisto.
- Suodenjoki, Sami (2019), Popular Songs as Vehicles for Political Imagination: The Russian Revolutions and the Finnish Civil War in Finnish Song Pamphlets, 1917–1918. – *Ab Imperio* 20:3, 228–250.
- Suodenjoki, Sami (2020), Arkkiveisut työväen kumouskokemusten muovaajina. – *Työväen taide ja kulttuuri muutosvoimana*. Toim. Saijaleena Rantanen, Susanna Välimäki & Sini Mononen. Helsinki: Tutkimusyhdystys Suoni & Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 49–86.
- Takala, Irina (2011), The Great Purge. – Special issue Victims and Survivors of Karelia. Eds. Markku Kangaspuro & Samira Saramo. *Journal of Finnish Studies* 15:1–2, 147–161.
- Takala, Irina (2021), *Taistelua ja kuolemaa. Neuvosto-Karjalan suomalaiset 1920–30-luvuilla*. Helsinki: Karjalan Sivistysseura.
- Thomas, Jonathan (2021), Bringing Audible Propaganda into the Everyday: The Politicization of the Phonograph Record from Its Origins to the SERP, 1888–2000. – *Everyday Political Objects: From the Middle Ages to the Contemporary World*. Ed. Christopher Fletcher. London: Routledge, 219–236.
- Tikka, Marko (2021), Kuinka populaarimusiikista tuli yhteistä: Tanssimusiikin kansallistuminen vuosina 1927–1930. – *Historiallinen Aikakauskirja* 119:1, 5–21.
- Tikka, Marko & Suodenjoki, Sami (2021), Divided Nation on Records: The Transnational Formation of Finnish Popular Music During the Gramophone Fever. – *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Eds. Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki & Tanja Vahtikari. Cham: Palgrave, 137–161. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_6.
- Totrov, Ruslan (2010), Nota štšemjaštšej petšali. – *Darjal: Literaturno-hudožestvennyj i obštšestvenno-političeskij žurnal* 2/2010. http://www.darial-online.ru/material/2010_2-totrov/ (Tarkistettu 7.12.2022).
- Tšertok, M. D. (2012), *Russki voennyi marš: k 100-letniju marša ”Proštšanije slavjanki”*. Moscow: Kanon+.
- Työväen laulukirja* (1925). Superior (Wis.): Amerikan Suom. Sosialistiset kustannusliikkeet.
- Vanhala, Harri (2021), *Kommuuna Kylväjä. Amerikansuomalainen kolhoosi Donin aroilla*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Ylikangas, Mikko (2004), *Rivit suoriksi! Kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917–1940*. Helsinki: Kikimora.
- Zlobina, Vieno (2017), *Heidän ihanteensa murskattiin. Tyttären tarina Säde-kommuunasta Neuvosto-Karjalassa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.